

Регіональна політика в умовах сталого розвитку

О. П. ЧЕЛАК

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
Одеса, Україна

Авторське резюме

Здійснено аналіз основних постулатів концепції сталого розвитку як основної філософії подальшого розвитку людства, що має загальносвітове визнання та є обов'язковою для імплементації урядами країн-членів ООН. Визначено, що сталий розвиток – це світоглядна концепція, яка динамічно розвивається, має різноманітні аспекти та тлумачення, що відображають ідею гармонізації природи та суспільства, за якої процес розвитку дає можливість забезпечити потреби сучасного покоління, не завдаючи шкоди інтересам майбутніх поколінь. Дана концепція структурно складається з трьох компонентів – економічного, соціального та екологічного сталого розвитку.

Автором доводиться, що на початку свого існування та впровадження в практику країн світу концепція сталого розвитку передбачала здебільшого урядові заходи, а також міжнародну співпрацю та взаємодопомогу. Зараз акценти зміщуються в бік актуалізації регіонального рівня влади, де саме й відбувається ствердження сталого розвитку території. Це вимагає зміцнення регіональної складової в державній політиці всіх країн світу та України зокрема.

Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» спрямована на реалізацію ідей сталого розвитку в політичну практику саме в межах політики регіонального розвитку українських територій із урахуванням всіх їх локальних особливостей.

Ключові слова: концепція сталого розвитку; державна політика; розвиток територій; регіон; регіональний розвиток

Regional policy in the context of sustainable development

O. CHELAK

South-Ukrainian National pedagogical university named after K.D. Ushynsky,
Odessa, Ukraine

Abstract

Regional policy of any modern state is carried out in strict accordance with the legislation defined strategic priorities of development, developed in accordance with the global concept of sustainable development. The latest 1992 recognized the dominant philosophy of development for all territories and societies, which have agreed to abide by all UN Member States.

The sustainable development is an ideological concept, which is developing dynamically and has many interpretations and explanations, that reflect the idea of harmonization of nature and society, in which the development process makes it possible to meet the needs of society without harming the interests of future generations. This structural concept consists of three components - economic, social and environmental sustainable development.

One of the greatest achievements of the international community towards sustainable development is the increased activity of governments and international organizations in this field. Moreover, in the beginning of its existence the practical implementation of sustainable development concept envisaged primarily governmental activities, as well as international co-operation and mutual assistance. Now the emphasis shifted towards the actualization of the regional level of government, which actually carried out the sustainable development of territories. Thanks to the efforts of local government, that exercising appropriate local programs and other programs of sustainable development, the concept of sustainable development is provided at local level. This entails strengthening the regional component of the state policy in all countries of the world and in Ukraine in particular.

The strategic priority of sustainable development is regions. It is the most important key to improving regional proportions factor in achieving natural balance economic, efficient and full use of intra conditions and resources, the implementation of regulatory policy, restructuring of regional economic complexes in view of the environmental features of each region of the state.

Strategy for Sustainable Development «Ukraine-2020» is aimed at the realization of the ideas of sustainable development in the political practice is within the policy of regional development of Ukrainian territories, enabling them to take into account all local features.

Keywords: concept of sustainable development; public policy; development of territories; region; the regional development

Региональная политика в условиях устойчивого развития

А. П. ЧЕЛАК

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
Одесса, Украина,

Авторское резюме

Осуществлен анализ основных постулатов концепции устойчивого развития как основной философии последующего развития человечества, имеющей общемировое признание и являющейся обязательной для имплементации правительствами стран-членов ООН. Определено, что устойчивое развитие – это мировоззренческая концепция, которая динамично развивается, имеет множество интерпретаций и пояснений, которые отражают идею гармонизации природы и общества, при которой процесс развития дает возможность обеспечить потребности общества, не нанося ущерба интересам последующих поколений. Даная концепция структурно состоит из трех компонентов – экономического, социального и экологического устойчивого развития.

Автор доказывает, что в начале своего существования и на первых порах своей практической реализации концепция устойчивого развития предусматривала, прежде всего, правительственные мероприятия, а также международное сотрудничество и взаимопомощь. Сейчас акценты смещены в сторону актуализации регионального уровня власти, где собственно и осуществляется устойчивое развитие территорий. Это влечет за собой усиление региональной составляющей в государственной политике всех стран мира и в Украине, в частности.

Стратегия устойчивого развития «Украина-2020» направлена на реализацию идей устойчивого развития в политической практике именно в рамках политики регионального развития украинских территорий, позволяющей учитывать все их локальные особенности.

Ключевые слова: концепция устойчивого развития; государственная политика; развитие территорий; регион; региональное развитие

Постановка проблеми. Регіональна політика будь-якої сучасної держави здійснюється у чіткій відповідності із визначеними на законодавчому рівні стратегічними пріоритетами її розвитку, які розробляються державою у відповідності до домінуючих потреб суспільного розвитку даного регіону, держави та світу загалом. Іншими словами, регіональна політика держави має бути узгоджена із загальнонаціональними уявленнями про подальший розвиток держави, а вона в свою чергу вибудовується із урахуванням загальносвітових тенденцій суспільного розвитку.

Наразі домінуючою концепцією загальносвітового суспільного розвитку визнається концепція сталого розвитку (sustainable development). Отже, виникає питання, яким чином регіональна політика сучасних держав та України зокрема узгоджується з основними постулатами концепції сталого розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед зарубіжних авторів, які досліджують концепцію сталого розвитку, варто згадати Л. Брауна, Г. Гарднера, Н. Картера, Ш. Лиле, Д. Медоуза, а також українських авторів Т. Іващенко [1], В. Малиновського [2], Л. Масловську [3], Г. Музиченко [4-7], Т. Татаренко [9], Г. Шамборовського та ін. Однак питання місця та ролі регіональної складової в контексті реалізації концепції сталого розвитку в умовах сучасних держав залишається недостатньо вивченим.

Метою дослідження є визначення місця та ролі регіональної політики сучасних держав та України зокрема в контексті основних постулатів концепції сталого розвитку. Для досягнення поставленої мети необхідно провести аналіз

сучасного виміру концепції сталого розвитку та визначити місце і роль регіональної складової в політиці досягнення сталого розвитку сучасних держав.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток – це світоглядна концепція, яка динамічно розвивається, має різноманітні аспекти та тлумачення, що відображають ідею гармонізації природи та суспільства, за якої процес розвитку дає можливість забезпечити потреби сучасного покоління, не завдаючи шкоди інтересам майбутніх поколінь. Узагальнення цієї концепції були зроблені всесвітніми самітами ООН у 1992 та 2002 роках, за участі понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених.

У наукових розвідках, присвячених проблемам сталого розвитку, даються різні тлумачення поняття «сталий розвиток», які містять не зовсім точний переклад терміну і не відображають таких його відтінків, як підтримуваність, самовідтворюваність тощо. Традиційно сталий розвиток передбачає наявність трьох складових:

1. Сталий соціальний розвиток. При такому розвитку використання ресурсів повинно бути спрямоване на забезпечення рівноправності людей і соціальної справедливості. Його завданням є встановлення пріоритету якісного удосконалювання порівняно з кількісним зростанням, така цінова політика, що передбачає повне покриття витрат на виробництво продукції, включаючи соціальні. Досягнення сталого соціального розвитку можливе тільки за умов соціального партнерства. Найважливішими формами соціального капіталу повинні вважа-

тися соціальне благополуччя, розвиток культури, дисципліна, чесність тощо. Цей соціальний капітал має відновлюватися і служити культурною спадщиною.

2. Сталий економічний розвиток - підтримка створеного людиною капіталу (матеріального), людського капіталу (у тому числі інформаційного і культурного) і природного капіталу. При цьому необхідний відхід від екстерналізації витрат на охорону навколишнього середовища (як нав'язаних ззовні), їх інтерналізація, тобто формування витрат, внутрішньо властивих економічній системі.

3. Сталий екологічний розвиток - розвиток, при якому благополуччя людей забезпечується збереженням джерел сировини і захисту навколишнього середовища від стоку забруднень. Рівень викидів не повинен перевищувати асиміляційну здатність природи, а швидкість використання непоновлюваних ресурсів повинна відповідати їх відшкодуванню за рахунок заміни поновлюваними компонентами [Див. : 6, с. 209].

Сталий розвиток - це такий розвиток, що задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Отже, завдання економічного і соціального розвитку повинні бути визначені з урахуванням його сталості в усіх країнах - в економічно розвинутих або країнах, що розвиваються, в країнах із ринковою або плановою економікою. Конкретні підходи до його реалізації будуть, безумовно, різнитися, але вони повинні мати деякі загальні принципи характеристики і виходити з консенсусу щодо основної концепції сталого розвитку і вписуватися в широку стратегію для його здійснення.

Як зазначає Г.В. Музиченко, більшість учених поділяють вищезгаданий триєдиний системний підхід до сталого розвитку. Розглядаючи сталий розвиток в такий спосіб, варто наголосити, що підвалини розкриття його концепції лежать у площині розуміння загальних процесів техносферизації людського мислення, а отже, і господарської поведінки. Саме поступове усвідомлення помилковості обраного шляху сприяє постійному пошуку підходів до подолання соціальних, а з ними виниклих екологічних та економічних проблем [7, с. 120].

Проблема розвитку була і залишається світовою. Отже, і сталий розвиток не може не фігурувати в порядку денному практично всіх країн - розвинених і тих, що розвиваються. Можна сказати, що сталий розвиток - це інтернаціональна, загальносвітова ідея. Вона має справді міжнародний, національний, регіональний і локальний аспекти. Крім того, вона передбачає участь в її реалізації різних учасників - урядів, бізнесу та громадянського суспільства. Сталий розвиток - це не просто ідея, не демонстрування намірів. Це реальна, прак-

тична і керована справа - з конкретними ініціаторами і програмами, включаючи національні плани, стратегії, програми дій.

Звичайно, сталий розвиток не є «зафіксованим станом гармонії». Як зазначає Т. М. Іващенко, «тут немає ні зафіксованості, ні гармонії. Є постійний процес еволюції. Людина відіграє тут вирішальну роль. Саме вона є тим чинником, який здійснює певні акції, що ведуть не просто до будь-якого розвитку, а до того, який би задовольняв нинішні потреби, не зашкоджуючи при цьому здатності прийдешніх поколінь задовольняти свої потреби. А це означає, що розвиток, який цього не робить, який зашкоджує майбутньому, не може вважатися сталим і прийнятним» [1].

Одним з найбільших досягнень світового співтовариства на шляху до сталого розвитку є підвищення активності урядів країн світу та міжнародних організацій в цій сфері. Сто п'ятдесят країн, відповідно до зобов'язань, прийнятих на Конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, створили національні комісії або координаційні механізми для подальшої розробки політики і стратегій сталого розвитку в рамках побудови комплексного підходу.

Основні групи країн продемонстрували, яких результатів можна досягти за рахунок реалізації цілеспрямованих заходів, спільного використання ресурсів і досягнення консенсусу. Ці результати свідчать про зацікавленість і участь на низовому рівні. Завдяки зусиллям місцевих органів влади, що здійснюють відповідні локальні програми і інші програми сталого розвитку, забезпечується впровадження в життя «Порядку денного на XXI століття» і концепції сталого розвитку на місцевому рівні, що є досить суттєвим моментом. Неурядові організації, навчальні заклади, наукові кола і засоби масової інформації підвищили рівень поінформованості громадськості і активізували обговорення питання про зв'язок між навколишнім середовищем і розвитком в усіх країнах [6, с.212].

Головною проблемою, що стоїть на шляху впровадження принципів сталого розвитку в світі, є високий ступінь залежності країн, що розвиваються, від розвинутих країн майже в усіх відношеннях. Без їх допомоги у більшості країн світу майже немає шансів успішно та вчасно здійснити перехід. І цей факт є суттєвим недоліком. Подолати його можливо лише за умов інтеграції країн, перш за все, в економічному аспекті.

Досягнення цілей сталого розвитку для більшості країн світу і України зокрема ускладнюється не тільки відсутністю ресурсних джерел й економічною скрутою, яка породжує соціальні та політичні проблеми, а й відсутністю чіткого уявлення про те, що сталий розвиток означає сьогодні. Більше двадцяти років досвіду впровадження даної концепції в

практику державотворення країн світу довели, що сама концепція потребує вдосконалення та деталізації цілей сталого розвитку, виходячи з реалій сьогодення та перспектив подальшого розвитку.

Необхідно підкреслити важливість саме інституційного забезпечення сталого розвитку, оскільки це є комплексним питанням, що передбачає гармонійний розвиток економічної, екологічної та соціальної складових, а також узгодження інтересів нинішнього та майбутнього поколінь. Відтак розробка та впровадження політики сталого розвитку потребує горизонтальної (міжсекторальної) та вертикальної (між різними рівнями) координації, а також повноцінного залучення до прийняття рішень зацікавлених сторін (громадянського суспільства, бізнесу, органів місцевого самоврядування тощо).

Слід також відзначити, що в умовах сталого розвитку система державного управління не здатна до саморегуляції та саморозвитку на рівні своїх підсистем (виробнича криза, інфляція, безробіття, демографічні проблеми), втрачає стабільність, у такому разі її регуляторні механізми не спрацьовують, точніше вони не забезпечують умови для належного функціонування системи, що тим самим веде до її системного руйнування. Відтак, якщо система державного управління виявиться нездатною належно реагувати на умови сталого розвитку, «це не лише приведе до втрати нею стабільності функціонування, але й спровокує її перехід у діапазон затяжної кризи» [Цит. за: 9, с. 134].

Стратегічним пріоритетом забезпечення сталого розвитку є розвиток регіонів. Він є запорукою поліпшення найважливіших територіальних пропорцій, фактором досягнення природно-господарської збалансованості, ефективного і повного використання внутрішньорегіональних умов і ресурсів, здійснення регуляторної політики, реструктуризації регіональних господарських комплексів з урахуванням екологічних особливостей кожного з регіонів держави.

Глобальний характер екологічних проблем і відсутність глобального суспільного механізму регулювання національних екологічних дій диктують необхідність врахування їх специфіки на рівні регіонів і підвищення ролі територіальної ланки управління у подоланні цих проблем. На думку української дослідниці Л. Ц. Масловської, «... у перехідний до сталого період цілям соціально-економічного розвитку України найбільшою мірою відповідає регіональний принцип організації суспільно-економічної і виробничо-екологічної діяльності (взаємодії)» [3, с.34].

Враховуючи об'єктивну диференціацію території країни за рівнем розвитку продуктивних сил, забезпеченістю природно-ресурсним потенціалом, ступенем трансформації природ-

них геоекосистем, не може бути єдиного, універсального механізму реалізації національної моделі сталого розвитку. Крім того, кожний регіон має свої специфічні передумови та пріоритети переходу на засади сталого розвитку.

У контексті сталого розвитку регіон розглядається як цілісна еколого-економічна система, що здатна оптимізувати співвідношення між економічним зростанням, задоволенням матеріальних і духовних потреб людей та якістю навколишнього середовища. Саме регіон є ядром економічного, соціального й екологічного облаштування простору, мобілізації для цієї мети матеріальних, трудових, фінансових та інтелектуальних ресурсів. Здійснити об'єктивний аналіз і оцінку сукупності чинників, які справляють стимулюючий або, навпаки, гальмівний (обмежуючий) вплив на динаміку і напрями екологічно зорієнтованого розвитку, покликана науково обґрунтована регіональна політика.

Україна як член ООН також пішла даним шляхом, зобов'язавшись сталий розвиток вважати основним орієнтиром всіх перетворень у державі. Однак Україна на практиці дуже повільно слідує зазначеним орієнтирам розвитку, не поспішаючи їх запроваджувати в законодавчу практику та відповідні програмні документи. Лише у стратегічному документі «Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [8] ми маємо певні звернення до ідеї сталого розвитку та декларування певних заходів щодо їх запровадження в дію в Україні.

В економічній сфері цілі державної регіональної політики - універсальні: досягнення економічно і соціально виправданого рівня комплексності та раціоналізації структури господарства, підвищення життєзабезпечення галузей виробництва у ринкових умовах, створення сприятливих умов для розвитку підприємства та ринкової інфраструктури, формування вільних економічних зон та розвитку транскордонного співробітництва, удосконалення економічного районування тощо.

Здійснення регіональної політики передбачає реалізацію важливих завдань у соціальній сфері. Серед них – підвищення добробуту населення і забезпечення єдиних мінімальних соціальних стандартів, незалежно від економічних можливостей регіонів, стабілізація рівня життя населення, забезпечення зайнятості, запобігання погіршенню демографічної ситуації, формування раціональної системи розселення.

Блок екологічних цілей включає регулювання природно-господарської збалансованості регіонів, впровадження економічного механізму природокористування, екологічно обґрунтоване розміщення продуктивних сил регіонів. Загалом структура (триєдиність розвитку) і зміст державної регіональної політики відповідають вимогам і завданням сталого розвитку.

Передбачені у Стратегії «Україна-2020»

щодо державної регіональної політики і фінансові інструменти розширення автономії регіонів. Серед них - збільшення частки закріплених доходів у бюджетах усіх рівнів, розширення ролі місцевих податків і зборів (у тому числі екологічних), встановлення обґрунтованих нормативів відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів, визначення засад надання місцевим бюджетам дотацій, субсидій та субвенцій. Проте, як свідчить світовий досвід, навіть у високорозвинутих країнах з ринковою економікою асигнування на регіональну політику незначні, особливо у періоди економічних спадів та жорсткого скорочення соціальних витрат.

Висновки. Отже, проведено дослідження місця та ролі регіональної політики в контексті концепції сталого розвитку, яка є домінуючою концепцією розвитку людства та визнається всіма державами-членами ООН, засвідчує значну концентрацію уваги національних урядів

саме на місцевій, регіональній складовій системі органів влади, на яку полягається більшість завдань щодо практичної реалізації основних постулатів сталого розвитку. Більшість країн світу, які вже долучилися до конкретних дій з упровадження сталого розвитку в національних умовах, довели високу ефективність регіональних органів влади в даній справі. Це зокрема стало предметом розгляду на останньому саміті ООН під назвою РІО+20 та спричинило низку рішень щодо подальшого поглиблення співпраці саме з місцевими органами влади шляхом покладання на них відповідальності за подальший розвиток в даному напрямку.

Україна також поділяє основні постулати концепції сталого розвитку, що знайшло своє відображення в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», де також зроблено акцент на вагомості регіональної складової в національній системі влади як уособленні основної рушійної сили сталого розвитку в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Іващенко Т. М. Сталий людський розвиток : концептуальний підхід [Електронний ресурс] / Т. М. Іващенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Rpzn/2011_3/11itukr.pdf
2. Малиновський В. Сучасні тренди регіоналізації в Європі [Текст] / В. Малиновський // Освіта регіону. – 2013. – №. 1. – С. 164-169.
3. Масловська Л. Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика: Монографія. [Текст] / Л. Ц. Масловська. - К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2003. - 366 с.
4. Музиченко Г. В. Демократичний процес на регіональному рівні: Монографія./ Під ред. д.е.н., проф. С.О. Матвєєва. [Текст] / Г. В. Музиченко. – О.: ОДЕУ, 2007. – 192 с.
5. Музиченко Г. В. Державна політика просторового розвитку: можливість застосування кластерного підходу в регіональній політиці [Текст] / Г. В. Музиченко // Перспективи. Соціально-політичний журнал. - Філософія, політологія, соціологія. – Одеса, 2011. – Вип.. 2 (48). – С. 116-121.
6. Музиченко Г. В. Концептуалізація державної політики країн пострадянського простору в умовах глобалізаційних змін : Монографія [Текст] / Г. В. Музиченко. – Одеса : Друкарський дім, 2012. – 394 с.
7. Музиченко Г. В. Місце та роль політичної складової в державній політиці сталого розвитку : досвід країн пострадянського простору [Текст] / Г. В. Музиченко // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2012. - № 24 (176). – С. 118 - 126.
8. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
9. Татаренко Т. М. Регіональний фактор у політичному житті України (політико-правові аспекти): монографія [Текст] / Т. М. Татаренко. – Луганск: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. – 416 с.
10. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні [Текст] / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2015. – 204 с.
11. Шамборовський Г.О. Регіональна політика Європейського Союзу : навч. посіб. [Текст] / Г. О. Шамборовський. – К. : Знання, 2011. – 187 с.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2016

REFERENCES:

1. Ivashhenko T. M. 2011. Staly`j lyuds`ky`j rozvy`tok : konceptual`ny`j pidxid [Sustainable human development: conceptual approach] (in Ukrainian). Retrieved from URL
2. Maly`novs`ky`j V., 2013. Suchasni trendy` regionalizaciyi v Yevropi [Modern trends in regionalization in Europe] Osvita regionu 1, 164-169 (in Ukrainian).
3. Maslovs`ka L. Cz., 2003. Staly`j rozvy`tok produkty`vny`x sy`l regioniv: teoriya, metodologiya, prakty`ka. [Sustainable development of the productive forces of the region: the theory, methodology, practice]. Ky`yiv. nacz. torg.- ekon. un-t, Ky`yiv (in Ukrainian).
4. Muzy`chenko G. V., 2007. Demokraty`chny`j proces na regional`nomu rivni. [The democratic process at the regional level]. ODEU, Odesa (in Ukrainian).
5. Muzy`chenko G. V., 2011. Derzhavna polity`ka prostorovogo rozvy`tku: mozhly`vosti zastosuvannya klaster-nogo pidxodu v regional`nij polity`ci. [State policy of spatial development: the possibility of using the cluster

- approach to regional policy] *Perspekty`vy` 2* (48), 116-121 (in Ukrainian).
6. Muzy`chenko G. V., 2012. *Konceptualizaciya derzhavnoyi polity`ky` krayin postradyans`kogo prostoru v umovax globalizacijny`x zmin.* [Conceptualization of public policy post-Soviet countries in terms of globalization changes]. *Drukars`ky`j dim*, Odesa (in Ukrainian).
7. Muzy`chenko G. V., 2012 *Misce ta rol` polity`chnoyi skladovoyi v derzhavnij polity`ci stalogo rozvy`tku : dosvid krayin postradyans`kogo prostoru.* [The place and role of the political component of the state policy of sustainable development: the experience of the former Soviet Union]. *Naukovy`j visny`k 24* (176), 118 – 126 (in Ukrainian).
8. *Strategiya stalogo rozvy`tku «Ukrayina-2020»* [Sustainable Development Strategy «Ukraine-2020»] (in Ukrainian). Retrieved from URL
9. Tatarenko T. M., 2005. *Regional`ny`j faktor u polity`chnomu zhy`tti Ukrayiny` (polity`ko-pravovi aspekty`).* [Regional factor in the political life of Ukraine (political and legal aspects)]. *SNU im. V. Dalya*, Lugansk (in Ukrainian).
10. *Tery`torial`ny`j rozvy`tok ta regional`na polity`ka v Ukraini.* [Territorial Development and Regional Policy in Ukraine]. 2015. L`viv (in Ukrainian).
11. *Shamborovs`ky`j G.O., 2011. Regional`na polity`ka Yevropejs`kogo Soyuzu* [Regional Policy of the European Union]. *Znannya, Ky`yiv* (in Ukrainian).

Челак Александр Петрович – аспирант

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
Адреса: 65120, Одеса, вул. Старопортофранківська, 26*

Chelak Oleksandr P. – postgraduate

*South-Ukrainian National pedagogical university named after K.D. Ushynsky
Address: 26, Staroportofrankivska Str., Odessa, 65120, Ukraine
Email: nuta@inbox.ru*

Челак Александр Петрович – аспирант

*Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского
Адрес: 65120, Одесса, ул. Старопортофранковская, 26*